

УЯВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ПРО ВЛАСНИЙ ВІК ТА ПЕРСПЕКТИВУ ДОРОСЛІШАННЯ

Людмила Якименко
Київ

У статті розглядаються питання усвідомленого сприйняття старшими дошкільниками свого віку відносно молодших та старших за себе осіб, адекватності оцінювання власного віку проживання, відношення до перспективи дорослішання.

Ключові слова: дошкільний вік, хронологічний, психологічний вік, уява про дорослішання.

Зміни, що відбуваються в соціально-культурній сфері нашого суспільства, суттєво впливають й на освітню галузь, зокрема, дошкільну ланку. Початок шкільного навчання з 6-тирічного віку, тобто фактично в період ще дошкільного дитинства, позначається на формуванні соціальної компетентності дитини, якості її готовності до нової соціальної ролі учня. Соціальна компетентність кваліфікується як інтегральна характеристика особистості з боку її особистої свідомості та соціальної поведінки. Оскільки соціальне життя не є чимось додатковим до індивідуального, воно розуміється як складова її цілісного життя [4, ст.104-105].

Реалії життя показують, що останнім часом з дитячої життєдіяльності активно витісняється дитяча гра, як обов'язковий атрибут дошкільного дитинства. Гра для дошкільника – це життя зі своїми переживаннями, радіщами, здобутками, це своєрідна школа, де він вчиться спілкуватися, відстоювати власну позицію, вирішувати спірні питання, тобто навчається жити в соціумі. Гра в рівній мірі зачіплює розум і почуття дитини, відповідає її потребам в русі, але саме головне – граючі отримують задоволення. Старші дошкільники не встигають усвідомлено увійти в світ гри, усвідомлено програвати накопичений власний досвід, здобуті знання, як уже

потрібно перелаштовуватися на системне навчання, де ігрові моменти є лише фрагментами.

Нині до першого класу приходять діти, суттєво різні за віком – ті, яким ще не виповнилося й 6, й такі, які вже мають 7 і більше років. Такий віковий розбіг, безумовно, відображається й на рівні підготовленості конкретної дитини до шкільного життя, рівні її шкільної зрілості. До того ж вступ до школи все менше бажаний для дитини та символізований шкільною атрибутикою – шкільна форма не скрізь є обов'язковою, а дошкільне життя, особливо в старшому дошкільному періоді, все більш насичене суто «шкільними» предметами – організованими по типу уроків заняттями, зошитами, прописами, навчальними посібниками, букварями, ручками тощо. Дедалі більше стираються межі між дошкільним та молодшим шкільним віком, на що вказують дослідження вітчизняних та зарубіжних дослідників (О.Кононко, О.Смірної, О.Кравцової, О.Савченко та ін.). Виходячи з цього, необхідно визнати суттєві зміни в соціальній ситуації розвитку сучасних старших дошкільників, що не може не позначитися на їх суб'єктивному сприйнятті себе, свого віку теперішнього та відношення до перспективи дорослішання. Зміни, що відбуваються, мають відобразитися в усвідомленні дитиною свого віку відносно молодших та більш старших осіб – дітей та дорослих.

Адекватність сприйняття свого віку дитиною певною мірою впливає на засвоєння нею нових соціальних ролей та норм соціальної поведінки. Останнім часом проблема психологічного віку все більш привертає до себе увагу дослідників. Однак, більшість досліджень все ж стосується віку дорослості, коли усвідомлення віку є більш сформованим (О.Головаха, А.Кронік, К.Альбуханова-Славська та ін.). Дошкільники, як правило, рідше потрапляють в поле зору дослідників, що пояснюється більш короткою історією їхнього життя, та й вони мало що можуть розповісти про особливості різних вікових періодів дошкільного життя. Нечисленні

дослідження в основному пов'язані з вивченням самоусвідомлення, часової перспективи та самооцінки дітей (А.Прихожан, Б.Заззо, Н.Толстих, Н.Белопольська, І.Валітова, О.Дмітрієва, І.Комогорцева, Т.Левицька, Т.Єрмолаєва та ін.).

Зокрема, дослідження Б.Заззо показало і в нашому дослідженні це підтвердилося, що в якості бажаного в половині випадків діти обирають вік дорослого, однак чим старшою стає дитина, тим кількість таких виборів зменшується за рахунок надання переваги власному вікові. Н.Белопольська виявила тенденцію до вибору в якості привабливої наступну вікову роль, що є характерною для всіх дитячих вікових категорій. Так дітей 5-6 років приваблює вік початку шкільного навчання, правда, допоки воно ще не розпочиналося. Така особливість, на думку дослідниці, відображає неусвідомлене бажання дитини до дорослішання та розвитку, певну готовність прийняти на себе нову вікову й соціальну роль [2, ст.25].

У дослідженнях Т.Єрмолаєвої, І.Комогорцевої діти 5-6 років як бажані («щасливі») обирають переважно юнацький та молодший шкільний вік, а як про «нещасливі» говорять на раннє дитинство та старість. А вже в семирічному віці «щасливими» визначають роки дорослості, а «нещасливими» - ранні етапи життя, у т.ч. й власний вік, та молодший шкільний. Також ці дослідники визначили, що дітям у різні періоди дошкільного дитинства доволі складно адекватно оцінити свій власний вік. Разом з тим, переважна більшість старших дошкільників (понад 70%) більш-менш вірно оцінюють власні роки проживання, а біля 15% дещо завищують його до шкільного [3, ст.11].

У проведеному нами дослідженні принципово важливим було зрозуміти, які суб'єктивні уявлення та переживання відчуває дитина, коли відповідає на просте і в той же час складне запитання «Скільки тобі років?», вияснити наскільки вона здатна оцінити свій вік, співставити себе з іншими,

чи адекватним буде таке оцінювання. Важливим було також виявити ставлення старшого дошкільника до перспективи дорослішання.

Поняття «вік» включає в собі ряд взаємопов'язаних аспектів. Дослідники виділяють хронологічний, біологічний, інтелектуальний, соціальний та психологічний вік. У суспільстві існує система віково-ролевих очікувань, що диктує оптимальні вікові строки проходження відповідних етапів особистісного та професійного розвитку, набуття певного статусу. Іноді, навіть неусвідомлено, людина вибудовує етапи власного життєвого зростання, недосягнення яких розцінює для себе як життєвий неуспіх. Усвідомлення того, що не вчасно розпочато подружнє життя, отримано освіту або зроблено кар'єру, суттєво знижує самооцінку особистості та задоволення власним життям (К.Альбуханова-Славська) [1].

Невідповідність соціальним вимогам, що висуваються, змушує людину відчувати себе психологічно молодшою за свій хронологічний вік, що дозволяє їй удавано уникати вирішення певних задач та прийняття на себе обов'язків, що характерні для певної вікової групи. На крайній випадок такі розбіжності можуть призвести до соціально-психологічної дезадаптації (К.Хорні), або ж стати причиною особистісних порушень (К.Роджерс), низької самоактуалізації особистості (А.Маслоу), психічних порушень (Т.Хіггінс) [4, ст. 5-6].

Проведений аналіз існуючих методів вивчення оцінювання дітьми власного та чужого віку показав, що дослідники, як правило, користувалися проєктивними методиками: «Етапи життя людини», «Моє минуле, сьогодні, майбутнє» (Т.Єрмолова, І.Комогорцева), «5 автопортретів» (Н.Толстих, О.Бєлова) тощо. Використавши й ці, ми взяли також методики, що уможливили визначити кількісні та якісні уявлення старших дошкільників про дитячий вік та відповідну діяльність в цей період проживання. Зокрема, методику «Вікова лінійка» ми використали для

суб'єктивного оцінювання дитиною власного віку. В якості матеріалу було взято горизонтальну лінію завдовжки 10 см, з лівого боку якої зробили надпис «дитина», з правого – «дорослий». В інструкції пояснили, що це, так би мовити «шеренга», на початку якої (зліва) розміщені маленькі діти, далі – більш старші, а завершується вона (справа) дорослими людьми. Дитині пропонувалося відмітити, де саме в цій «шерензі» знаходиться вона сама. Після виконання цього завдання ми провели бесіди, в ході яких намагалися виявити бажання чи небажання дітей подорослішати, які, на їхню думку, проблеми, труднощі чекають на них в дорослому віці і як живеться тепер, у віці дошкільному. Результатом проведеного комплексу стало те, що трохи більше половини старших дошкільників (58%) виявили бажання йти до школи, не вважають шкільне навчання якоюсь складністю, мріють швидше стати дорослими задля того, щоб вчиняти на власний розсуд, не покорятися правилам та вимогам дорослих тощо. Доволі високий відсоток (24%) дітей відчували складності у відповідях на поставлені запитання, вони не виявили готовність бути самостійними у своїх діях і рішеннях, брати на себе відповідальність. Решта дітей, таких було 18%, не забажали дорослішати, хочуть залишатися дошкільниками. Отримані результати вказують на те, що старші дошкільники прагнуть все ж таки переступити віковий поріг дошкільного дитинства і виявляють бажання перейти до нового, поки ще невідомого періоду життя – шкільного.

Методика «Шкала силуетів» призначалася для дослідження оцінки та відношення дитини до власного віку – усвідомленого та неусвідомленого, для порівняння уявлень дітей про себе теперішнього та в майбутньому. З цієї метою були використані вирізані силуети різні за величиною - від найменшого до найбільшого (7 штук). Досліджуваним пояснено, що силуети розміщуються зліва направо в порядку зростання, тобто дорослішання. Дитині пропонувалося відмітити умовною позначкою (хрестиком) своє місце («Я-реальний»), а кружечком – («Я-бажаний»), тобто означити, яким він

себе уявляє в реальному вимірі, а яким – в уявленні. До того ж силуети було запропоновано розфарбувати, аби визначити, чи відобразить дитина обличчя, одяг, якісь атрибути, поведінкові прояви тощо.

Основні результати дослідження були згруповані нами за 3 напрямками: 1) оцінка дітьми свого віку, 2) уявлення про власний вік та вік дорослого, 3) відношення до перспективи дорослішання. Аналіз показав, що не всі старші дошкільники адекватно оцінюють власний вік, вони або дуже занижують, або ж завищують його (методика «Вікова лінійка»). Однак, по мірі зростання кількість неадекватних оцінок зменшувалася. Щодо перспективи дорослішання дослідження засвідчили що, більша половина (55%) досліджуваних виявила бажання подорослішати, що пов'язано, на нашу думку, з рівнем інтелектуального розвитку дитини. Діти з низьким рівнем обирають більшу фігуру «Я-бажаний» порівняно з дітьми з більш високим рівнем. Це ж вони підтверджують і в бесідах – висловлюють бажання подорослішати, бо: «можна робити, що заманеться, ходити самому куди завгодно, купувати, що захочеш, не слухати вказівок дорослих тощо». Діти з більш високим рівнем розвитку свою дорослість уявляють більш реалістично: «потрібно працювати, щоб заробляти гроші, утримувати сім'ю, виховувати дітей, не вистачатиме вільного часу, будеш втомлюватися на роботі ...».

Таким чином, зниження у дітей із зростанням бажання дорослішати пояснюється тим, що уявлення старших дошкільників про доросле життя стає більш реалістичним та менш наділене ідеальними рисами. Поряд з визнанням позитивних сторін дорослого життя (особиста та фінансова самостійність, незалежність, вседозволеність тощо), виокремлюються й негативні аспекти дорослості (виконання певних обов'язків, функцій, зайнятість, відповідальність тощо), що спонукає обирати бажання залишатися дітьми.

Аналізуючи відповіді дітей при обґрунтуванні власного вибору дитячого чи дорослого життя, відмічено, що хлопчики частіше акцентують увагу на позитивних аспектах дорослості (придбання машини, квартири, престижна робота, хороший зарібок тощо). В той же час для дівчаток суттєвим під час вибору видається негативний бік дорослішання, пов'язаний з обов'язками по домашньому господарству - прибирання, готування їжі, придбання продуктів, прання, догляд за дітьми тощо. Тобто, на бажання/небажання дорослішати мають вплив життєві стереотипи сім'ї конкретної дитини.

Отже, проведене дослідження показало, що старші дошкільники в переважній більшості мають уявлення про свій вік, специфіку дитячої життєдіяльності та вік дорослості. Намагання бути більш старшим на ранніх етапах дошкільного життя в старшому дошкільному дитинстві змінюються на бажання продовжувати бути маленьким, бо діти реально починають усвідомлювати, що з віком приходить необхідність бути самостійним, відповідальним, обов'язковим, працьовитим. Бо це все складає успіх майбутнього життя, а ніхто не хоче бути неуспішним, тільки не всім це вдається.

Література:

1. Абраменкова В. Отображение картины мира современных российских детей в графических и вербальных образах / В.Абраменкова // Вопросы психологии. – 2007, № 6. - С.13-21
2. Виноградова Н. Дети, взрослые и мир вокруг / Н.Виноградова, Т.Куликова. – М., 1993. – 127с.
3. Козлова А. Формирование представлений о явлениях общественной жизни у детей подготовительной группы: Автореферат дис. канд. пед. наук / А.Козлова – М., 1972. – С. 3-15

4. Кононко О. Виховуємо соціально компетентного дошкільника / Навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі» / О.Кононко. – К.:Світич, 2009. – 208с.
5. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О.Кононко. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243с.
6. Якименко Л., Луценко В. Дівчатка та хлопчики у колективі: Навч.-метод.посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі» / Якименко Л., Луценко В. – К.: Наш час; Х.: Ранок, 2010. – 95с.

В статъе освещаются вопросы сознательного восприятия старшими дошкольниками собственного возраста, адекватности его оценивания, отношения к перспективе взросления.

Ключевые слова: дошкольный возраст, хронологический, психологический возраст, оценка собственного возраста, взросление.